

Asia: VN/23816/2023

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä laiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän toiminnasta vastaava Joutsenon vastaanottokeskus kiittää pyynnöstä lausua otsikkoasiassa. Auttamisjärjestelmä on tarkastellut esitystä ja sen mahdollisia ennakoitavia vaikutuksia ihmiskaupan ja hyväksikäytön vastaisen toiminnan ja ihmiskaupan uhrien näkökulmasta.

Esityksellä pyritään vähentämään turvapaikka- ja vastaanottojärjestelmän houkuttelevuutta siten, ettei Suomeen hakeuduttaisi hakemaan kansainvälistä suojelua ilman todellista suojelun tarvetta. Esityksessä painotetaan lisäksi sitä, että vastaanottopalvelut on rakennettu ja tarkoitettu turvaamaan henkilön toimeentulo ja huolenpito tilapäisesti. Pakolais- ja siirtolaisvirtoihin liittyy aina myös ihmiskaupan riski. Kansainvälistä suojelua hakevien joukosta tunnistetaan vuosittain ihmiskaupan uhriksi joutuneita, joita myös ohjataan ja otetaan Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään sen jälkeen, kun heidät on tunnistettu esimerkiksi turvapaikkapuhuttelussa tai vastaanottokeskuksien työssä. Mikäli hallituksen tavoite vähentää mm. turvapaikkajärjestelmän houkuttelevuuden kautta kansainvälistä suojelua hakevien määrää toteutuu, voidaan ajatella, että kansainvälistä suojelua hakevia ihmiskaupan uhreja tunnistetaan ja on jatkossa Suomessa vähemmän. Samalla kuitenkin vastaanottorahan määrän alentaminen esityksen mukaiselle tasolle voi lisätä pimeää työntekoa niiden kohdalla, jotka kuitenkin kansainvälistä suojelua Suomesta hakevat, harmaata taloutta, epäasiallisissa työolosuhteissa työskentelyä sekä hyväksikäyttö- ja jopa ihmiskauppatapausten riskiä tai suoraan niiden määrää.

Lisäksi kuten esityksessäkin jo todetaan (s.29), vastaanottorahan pienentäminen esityksen tasolle voi vaikeuttaa ihmiskaupan ilmituloa. Vaikka lienee selvää, ettei viranomaisjärjestelmä ja yhteiskunta ylipäänsä voi lähteä kilpasille rikollisten kanssa siitä, kumpi ikään kuin omilla ”tarjouksillaan” ja toiminnallaan tarjoaa uhrille suurimmat kannustimet kääntyä jommankumman puoleen,

ihmiskaupan ilmitulon ja ilmiön torjunnan näkökulmasta vastaanottorahan pienentäminen esityksessä esitetylle tasolle, on omiaan vaikeuttamaan nykyisestäänkin tämän rikollisuuden ilmituloa. Ihmiskauppa on rikollisuutta, joka ei tyypillisesti tule esiin poliisille uhriksi joutuneiden ilmoituksina, vaan edellyttää joko proaktiivista paljastavaa toimintaa ja/tai sitä, että uhrin saavat tukea ja apua rikosilmoituksen tekemiseen. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmälle on myös annettu oikeus antaa ihmiskaupan uhrin tilapäinen oleskeluoikeus eli harkinta-aika niille uhreille, jotka oleskelevat auttamisjärjestelmään otettaessa vailla laillista oleskeluoikeutta Suomessa. Tällä on nimenomaisesti pyritty edistämään sitä, että uhrin tulevat ja uskaltavat tulla avun piiriin ja viranomaisten tietoon. Nämä uhrin ovat juuri niitä kotikunnattomia henkilöitä, jotka ovat auttamisjärjestelmän asiakkaina vastaanottorahan varassa ja voikin olla, että vastaanottorahan pienentämisellä on vaikutusta siihen, etteivät he hakeudukaan auttamisjärjestelmään eikä rikos siten tule koskaan myöskään välttämättä poliisin tietoon. Ihmiskauppailmiö ei ole yksinkertainen ja yksioikoinen. Henkilö voi olla esimerkiksi vakavan seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan kohteena ja painostettuna tai pakotettuna seksityöhön, josta rikolliset saavat huomattavaa taloudellista hyötyä, vaikka itse uhrillekin jäisi hänen tekemästään seksityöstä (seksuaalisesta hyväksikäytöstä) huomattavasti suurempi määrä rahaa kuin, mitä viimesijainen etuus on. Myös tämän vakavan rikoksen kohteena olevat henkilöt tekevät, saavat tehdä ja joutuvat tekemään omista lähtökohdistaan punnintaa eri vaihtoehtoista. Siksi sillä, mitä yhteiskunnan ja viranomaisten apuun turvautuminen tarkoittaa käytännössä, on merkitystä. Keskeistä tietysti olisi, ettei ainakaan huoli riittämättömästä toimeentulosta estäisi valitsemasta turvautumista viranomaisten apuun ja irtautumista hyväksikäytöstä.

Tarkasteltaessa esityksen tavoitteita, on syytä nostaa esiin, että Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään otettujen henkilöiden maassaolon ja maahantulon tarkoitus ei ole auttamisjärjestelmään hakeutuminen ja auttamisjärjestelmän houkuttelevuus. Auttamisjärjestelmään otetut henkilöt ovat jo olleet Suomessa ja heidän maahantulonsa syy ja väylä on ollut jokin muu. Nyt esitetty vastaanottorahan pienentäminen koskee myös auttamisjärjestelmään otettuja kotikunnattomia ihmiskaupan uhreja, jotka eivät ole vastaanottopalveluiden piirissä, koska eivät ole hakeneet Suomesta kansainvälistä suojelua eikä esityksen tavoite turvapaikka- ja vastaanottojärjestelmän houkuttelevuuden vähentämisestä liity tähän henkilöryhmään millään tavoin. Tämä ei tule selkeästi esityksestä kokonaisuudessaan esiin.

Auttamisjärjestelmä huomauttaa, että esitys koskee myös esimerkiksi niitä auttamisjärjestelmässä olevia ihmiskaupan uhreja, joille on myönnetty ulkomaalaislain 52 a §:n mukainen ihmiskaupan uhrin oleskelulupa tilapäisenä ja, jotka eivät voi heti saada kotikuntaa, koska heidän asumistaan Suomessa ei pidetä vakinaisena. Tämänkaltaisen tilanne on henkilöillä, joka on saanut oleskeluluvan ihmiskaupan uhrina nimenomaisesti sen vuoksi, että hänen oleskelunsa Suomessa on perusteltua ihmiskaupparikoksen esitutkinnan tai tuomioistuinkäsittelyn vuoksi ja hän on siis käytännössä joutunut ihmiskaupan kohteeksi Suomessa. Koska kysymys on tilapäisestä oleskeluluvasta, kotikunnan saaminen edellyttää, että henkilöillä on ollut tilapäinen asuinpaikka Suomessa yhtäjaksoisesti vähintään vuoden ajan. Käytännössä ei siten ole kysymys esityksessä kuvatusta ja painotetusta lyhytaikaisesta joidenkin kuukausien tai puolen vuoden mittaisesta ajasta, jona ihmiskaupan uhri on esityksen tasoisen vastaanottorahan varassa, vaan usein huomattavasti pidemmästä ajanjaksosta. Hallitusohjelman tavoitteena olevalla turvapaikkaprosessin lyhentämisellä ja tehostamisella ei myöskään ole mitään vaikutusta tämän vastaanottorahan piirissä olevan

asiakasryhmän asemaan. Huomionarvoista on myös se, että tilapäisen ihmiskaupan uhrin oleskeluluvan tavoitteena on nimenomaisesti se, että ihmiskaupattutkin asianomistaja pystyisi oleskelemaan Suomessa laillisesti todistaakseen rikollisia vastaan. Hänen oleskelunsa Suomessa on siis yhteiskunnalle rikostorjunnan näkökulmasta hyödyllistä.

Esityksestä jää kuva (mm. sivu 4), että auttamisjärjestelmässä olevien kotikunnattomien henkilöiden, jotka eivät ole kansainvälistä suojelua hakeneita ja siten vastaanottopalveluiden piirissä, majoitus tai asuminen järjestettäisiin pääsääntöisesti vastaanottokeskuksissa. Tämä ei suoraan pidä paikkansa. Majoitusta ja asumista järjestetään eri tavoin. Turvallista majoitusta voidaan järjestää myös esimerkiksi kalustetuissa asunnoissa. Vastaanottokeskukset eivät ole aina tarkoituksenmukaisia ihmiskaupan uhrien majoittamisen kannalta. Lisäksi auttamisjärjestelmässä olevalle voidaan järjestää auttamistoimena turvallinen majoituksen lisäksi myös sosiaalipalvelua. Sosiaalipalvelu voi olla esimerkiksi tuettu asuminen, johon siis auttamisjärjestelmässä olevalle voi olla oikeus yksilöllisen tuen tarpeen (vastaanottolaki 38 b) ja palvelutarpeen arvioinnin (25 §) perusteella. Ihmiskaupan uhrilla on myös toisinaan mahdollisuus järjestää asuminen itse ikään kuin yksityismajoituksessa (vrt. turvapaikanhakija) ja tämä voi nimenomaisesti tukea myös hänen toipumistaan. Esityksessä korostettu vastaanottokeskuksesta hyödykkeinä annettavan tuen osuus ei edellä esitetty huomioiden yksioikoisesti koske ihmiskaupan uhreja. Mikäli esityksen mukainen vastaanottorahan pienentäminen toteutuu, on todennäköistä, että ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän toiminnassa tulee entistä enemmän kiinnittää huomiota hyödykkeinä annettavaan tukeen ja sen mahdolliseen järjestämiseen.

Esityksessä todetaan, että vastaanottorahan pienentämisellä olisi suurin vaikutus niiden yksin asuvien ja yksihoitajien kuukausittaiseen toimeentuloon, jotka eivät saa aterioita keskuksista tai majoittuvat yksityismajoituksessa. Kun huomioidaan edellä esitetty, ihmiskaupan uhrin kuuluvat juuri tähän ryhmään. Heidän vastaanottorahan varassa oloaikansa ei myöskään ole usein lyhyt ajanjakso. Esityksessä todetaan jo itsessään: ”Mitä pidempään henkilö on vastaanottorahan varassa, sitä haasteellisemmaksi arjen mukauttaminen voi tulla ja sitä enemmän voi myös nousta esille erityisiä tarpeita, jotka vievät ison osan vastaanottorahasta” (s. 28). Niin ikään esityksessä tuodaan esiin se, että ”tutkimusten mukaan taloudellinen epävarmuus vaikuttaa ihmisten toimintakykyyn ja terveyteen, erityisesti mielenterveyteen” (s. 29). Huomiotta tai ainakin vailla mainintoja esityksessä jää tästä näkökulmasta ihmiskaupan uhrien asema ja se, että uhrien auttamisen tavoitteena on nimenomaisesti toipumisen edistäminen ja mm. uudelleen uhriksi joutumisen ennaltaehkäisy. Nyt esityksessä jo itsessäänkin tuodaan esiin, että vastaanottorahan pienentämisellä voi olla negatiivinen vaikutus toimintakykyyn ja erityisesti mielenterveyteen eli nimenomaisesti toipumista haittaava vaikutus.

Lopuksi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä huomauttaa, että vastaanottolain 38 b §:ssä säädetään siitä, että auttamistoimia järjestettäessä tulee ottaa huomioon uhrin iästä, turvattomasta asemasta sekä fyysisestä ja psyykkisestä tilasta johtuvat erityistarpeet. Tämä koskee myös vastaanottorahan järjestämistä (myöntämistä) yhtenä auttamistoimista, kuten myös esitykseen kiinteästi liittyvää majoituksen järjestämistä. Myös ihmiskaupadirektiivin mukaan tulee kiinnittää erityistä huomiota uhreihin, joilla on erityisesti raskaudesta, terveydentilasta, vammaisuudesta taikka mielenterveydellisistä tai psykologisista häiriöistä johtuvia erityistarpeita tai joihin on

kohdistettu vakavaa psykologista, fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa (s. 6-7). Mikäli esityksen mukainen vastaanottorahan taso toteutuu, auttamisjärjestelmä pitää todennäköisenä, että tämä tulee vastaavasti lisäämään myönnetyn täydentävän vastaanottorahan määrää ainakin ihmiskaupan uhrien kohdalla. Täydentävän vastaanottorahan hakemusten käsittely ja rahan myöntäminen lisäksi lisäävät etuuskäsittelyyn liittyviä tehtäviä.

Lyijynen Katri

Joutsenon vastaanottokeskus - Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä